

Stormtrollen på Västkusten

Kåre Ström

Stormsvala trippar på havet. Kåre Ström

Sjöfolk och fiskare har berättat att när det drog ihop sig till dåligt och hårt väder ute i Skagerack och på Nordsjön kunde ibland en liten mörk fågel med ljus övergump dyka upp och följa efter båten. Det var stormsvalan, en sägenomspunnen fågel som förr ansågs förebåda storm och bar på döda sjömäns själar. Den är inte mycket större än en svala men har högljudda märkliga nattliga läten, lite kusliga i mörkret, och kan spy upp en illaluktande organgefärgad vätska. Stormsvalan är släkt med albatrossen och har samma näbbtyp som denna med spruthål för att kunna reglera saltbalansen i kroppen. Fågeln har också simhud mellan klorna och "trippar" på vattenytan medan den snappar efter föda, små kräftdjur och planktonorganismer. Den lever nästan ständigt ute till havs och kommer endast i land under häcknings-tid för att lägga sitt enda ägg i en bohåla, djupt ned i en skreva, under ett stenblock eller under en grässvål. Hannen och honan besöker bara bohålan varannan eller var tredje natt för att mata sin enda unge. Stormsvalan kan bli över 30 år gammal och kan röra sig snabbt över stora avstånd. Någon gång på senhösten eller vintern drar den söderut och run-

dar Kap Horn för att övervintra utanför Sydafrikas sydkust eller i Indiska Oceanen. På Kåringön kallades den förr sjöpink. Andra namn var stormvädersfågeln, stormfinken och stormtrollet.

Stormsvalan har ända tills bara för några få decennier sedan varit en doldis i den nordiska fågelvärlden trots att det var Linné som namngav fågeln. Det första fyndet av stormsvala i Sverige, 1744-45, är både remarkabelt och intressant. Det var en vinddriven fågel som hittades av en jägare utanför Hedemora i Dalarna. Den dog en kort tid senare och skickades till Linné, som gav den namnet "Stormvädersfogeln, *Procellaria pelagica*," i sin avhandling *Migratiore avium* 1745. Sedan skulle det ta nästan sjuttiofem år innan den åter dök upp i landet, vid Kulla Gunnarstorp i Skåne 1825. Den har dock länge varit välkänd av fiskare och sjömän vid Brittiska öarna och i Nordamerika. Vid fiske utanför New Foundland använde en del fiskare storm-svalor som agn så sent som i början av 1900-talet. De hällde ut fiskolja i vattnet som lockade till sig stormsvalor som satte i sig oljan och blev så tunga att de i tid inte hann lyfta från vattnet. De blev då ett lätt byte med en båtshake och ibland sparade man fåglar och drog en veke genom kroppen och använde dem som ett stearinljus. I början av 1960-talet upptäckte man den första häckplatsen i Norden, på Lofoten i Norge. En präst tyckte sig se fladdermöss som cirklade kring en fyr på Röstlandet, men det visade sig vara stormsvalor. Man fann att de häckade i bergslutningarna, i skrevor och i gräsgångar på nykarna längst ut på Lofoten. I Sverige påträffas stormsvalan

Stormsvala på Nidingen i juli 2011.

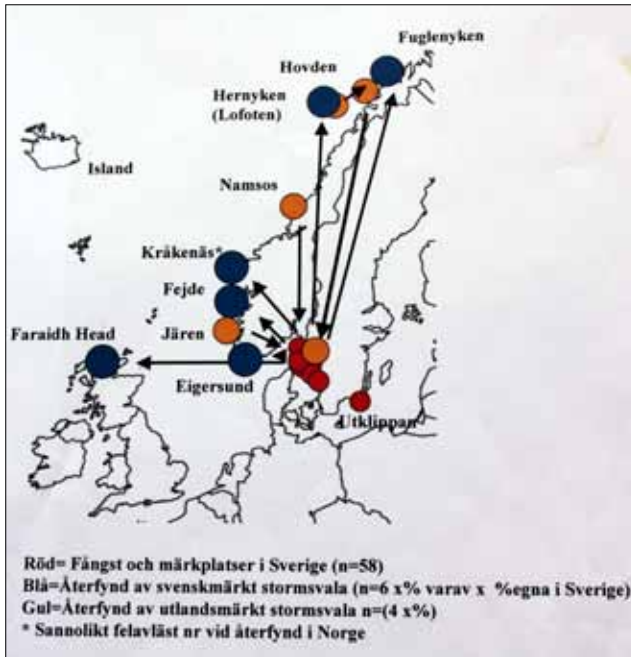
Foto: Kåre Ström

ytterst sällan. Sedan 1970-talet har endast enstaka stormsvalar observerats av havsfågelskådande ornitologer vid hårt väder från väster eller sydväst på Västkusten.

Ett fynd av en stormsvala i slutet av sommaren 1987 vid norska kusten, vid Akeröya, lite norr om Koster, fick mig och min vän Roland Börjesson att intressera oss för denna ljusskygga fågelart. Redan vid vår andra utfärd till kusten fångade vi och ringmärkte en stormsvala, på Hermanö huvud, vid midnatt den 29 augusti 1988. Det gav mersmak och vi startade "Projekt stormsvala" på Västkusten. Vi samlade in historiska uppgifter om arten från olika arkiv och intervjuade fiskare och kustbor som kanske hade sett stormsvalan i skärgården. Vårt mål var att undersöka förekomsten av stormsvalar nattetid, deras rörelsemönster, och särskilt under presumtiv häckningstid, under sommaren eller fram på höstkanten. Var det möjligt att stormsvalar t.o.m. kunde häcka på någon ö vid

kusten eller var de bara på genomresa för att fortsätta mot Lofoten i Nordnorge, till Färöarna eller till andra kända häckplatser i sitt kärnområde, i Atlanten.

Vi gjorde inledande fångst- och ringmärkningsstudier nattetid i klippskrevor främst på Väderöarna, Soteskär, Hermanö och Måseskär. Fångsten sker genom s.k. "tape-luring", där stormsvalelåten spelas upp från en kläva längst ut vid havet på olika öar i skärgården. Verksamheten har sedan början av 1990-talet främst varit koncentrerad till Måseskär och Hermanö huvud där de flesta fynden gjorts. Dessa öar ligger i ett närings- och fiskrikt havsområde där den Jutska strömmen möter den Baltiska strömmen och som man vet attraherar sjöfåglar av olika slag. Efter några år kompletterades verksamheten med avlyssning i bergskrevor, användning av nattkikare vissa år samt användning av små radiosändare på några individer för att om möjligt kunna få reda på vart fåglarna tar vägen i mörkret.

Några återfynd av ringmärkta stormsvalar på västkusten.

Röd cirkel anger ringmärkningsplatser på Västkusten. **Blå cirkel** anger fåglar som ringmärkts på Måseskär och kontrollerats utomlands.

Orange cirkel anger fåglar som ringmärkts utomlands och kontrollerats på Västkusten (samtliga på Måseskär).

Stormsvaleprojektet har pågått i drygt 25 år på Västkusten och sammanlagt har 85 stormsvalar fångats, ringmärkts och studerats på den svenska västkusten, 77 ex i Bohuslän, 8 ex i Halland. Flertalet stormsvalar, 58 % har fångats på Måseskär (49 ex). Flera återfynd av stormsvalar som har ringmärkts utomlands har gjorts på Måseskär sedan slutet av 1980-talet, 2 från Skottland och 4 från Norge. 6 stormsvalar som fångats och ringmärkts på Måseskär har dykt upp i andra länder, 1 på Orkney-öarna och 5 på olika ställen i södra Norge till Lofoten och ända upp till Vesterålen. Vi har även återfångat två egna märkta stormsvalar på Västkusten, där båda var ringmärkta på Måseskär. De senaste fynden, två stormsvalar gjordes i början på augusti 2015 på Måseskär.

Måseskär är en idealisk plats för stormsvalestudier. Ön ligger längst ut i

kustbandet i ett näringsrikt havsområde på västra Orust. Stormsvalar attraheras till fyrplatser med fyrljus och Måseskär har många klåvor, bergsprickor och block där stormsvallorna skulle kunna gömma sig och eventuellt kunna häcka. Flera stormsvalar har haft en ådrig och bar ruvfläck samt hög vikt, vilket tyder på att de skulle kunna vara i aktiv häckningsfas. Fortfarande har vi dock inte hittat någon häckplats på Västkusten. Kanske fanns de en gång tillsammans med lunnefågeln på Soteskär eller på Stora Knappen i Väderöarkipelagen innan minken började härja ute på öarna för drygt femtio år sedan. Då och då får vi rapporter om fiskare och andra på sjön som sett stormsvalan dyka upp intill båten. Håll därför gärna utkik när ni är ute med båten och rapportera gärna eventuella fynd!